

Հայաստանը Բագրատունյաց թագավորության դարաշրջանում

Հայոց թագավորության վերականգնումը 9-րդ դարի վերջում ըստ էության դարակազմիկ երևույթ էր հայ ժողովրդի ազգային ազատագրական շարժման պատմության մեջ: 885թ. օգոստոսի 26-ին տեղի ունեցավ Աշոտ 1 Բագրատունու թագադրումը հայոց կաթողիկոս Գևորգ Գառնեցու օրհնությամբ Արշակունիք Բագարան բերդաքաղաքում, որը և դարձավ Բագրատունյաց թագավորության առաջին մայրաքաղաքը Աշոտին ճանաչեցին և թագ ուղարկեցին արաբական խալիֆ Մութամիդը վրաց և աշվանաց իշխանները: Աշոտ 1 իր վարած տնտեսական քաղաքականությամբ ռազմաքաղաքական ասպարեզում հզորացավ և միջազգային արենայում ամուր դիրք գրավեց: Նրա մահից հետո գահն անցավ նրա որդուն Սմբատ 1-ին որն ըստ էության շարունակեց իր հոր գործը մայրաքաղաք դարձնելով Շիրականավը Սմբատ 1 ևս ճանաչվեց խալիֆի կողմից և օծվեց Գևորգ կաթողիկոսի կողմից իր կողմից կառուցված Սբ Փրկիչ եկեղեցում: Նա ցանկանում էր վերականգնեջ բարեկամական հարբ Հռոմի հետ և այդ պատճառով կազմեց պատվիրակություն և ուղարկեց Լևոն 6 իմատասերի մոտ: Նա հատուկ դեսպանություն ուղարկեց Կ Պոլիս բազում նվերներով: Կայսրն իր հերթին պատասխան նվերներ ուղարկեց Սմբատ 1 ինչը աննախադեպ էր Հռոմեական կայսրության պատմության մեջ: Այս ընթացքում ակտրպատականի ոստկիակն Ապշինը որոշեց հարձակվել Հայաստանի վրա այդ մասին իմանալով Սմբատը 30 հազ զորք հավաքելով գնաց նրան ընդառաջ և բանակցությունների միջոցով կանխեց պատեհազմի վտանգը: Սմբատ 1 հեղինակություն էլ ավելի բարձրացավ Դվինի համար ճակատամարտում հաղթելուց հետո (892թ.) 2 հրամանատարի գերի վերցնելով Սմբատը նրանց շղթայակապ ուղարկեց Հռոմեական կայսր Լևոնին Այդ հաղթանակից հետո պրա իշխանություն ընդարձակվեց տարածվեց Գուգարքից հյուսիս և գնալով երկիրը սկսեց զարգանալ և այդ ժամանակ էլ կնքնվեց հայ-բյուզանդական արևտրական պայմանագիրը: 893թ. երկրի բնականոն զարգացումը ընդհատվեց ավերիչ երկրաշարժի հետևանքով 1000 ավոր մարդիկ մնացին փլատակների տակ: Հենց այդ դժվարին պահին արաբներն նորից անցան հարձակման: Արյունահեղությունը կանխելու նպատակով Գևորգ Կաթ. Ստանձնեց Աշտարարի դեմ գնալով Դվին նա բանակեց Ավշինի հետ ով խոստացավ ամենինչ ավարտել հաջողությամբ եթե Սմբատը անձամբ գնա իր մոտ: Կաթ. Տեղեկանալով Ավշինի պահանջի մասին Սմբատը անմիջապես հասկացավ նախապատրաստվող ներդավադրությունը բնականաբար ինքը հրաժարվեց գնալով Ավշինի մոտ, իսկ կաթողիկոսին խնդրես նույնպես չգնալ: Սակայն իր խոստմանը հավատարիմ կաթ.-ը գնաց Ավշինի մոտ որտեղ նրան ձերբակալեցին դրանից հետո Ավշին իր զորքով գնաց Արագածոտն գավառի Դողս գյուղը ուր 894թ. տեղի ունեցավ գլխավոր ճակատամարտը և Ավշինն պարտվեց: Ավշինը ստիպվաղծ ազատ արձակեց կաթ հայոց արքունիքից և նախարարական տներից ստանալով իր պահանջած փրկագինը: Հայաստանում որոշ ժամանակ տիրեց խաղաղություն ինչը նպաստեց երկրի զարգացմանը: Այդ հանգամանքը նպաստեց շինարարության մեծ թափի,

սակայն դրանք կարճ տևեցին քանի որ վրա հասավ Թոնդրակյան շարժումը: Օգտվելով այդ իրավիճակից Յուսուֆը ներխուժեց Հայաստան գրավեց Դվինը այնուհետև վերադառնալով Ատրպատական Սմբատ թագավորի իշխանությունը թուլացնելու նպատակով Վասպուրականի գահերեց իշխան Գագիկին նորից թագ ուղարկեց Յուսուֆի զորքերը 909թ ներխուժեցին Հայաստանի շրջաններ իսկ 10թ.-ին Նիգ գավառի ձկնավաճառ վայրում տեղի ունեցավ ճակատամարտում որը գլխավորում էին Սմբատի որդիները հայերը անհաջողության մատնվեցին իսկ Սմբատ թագավորը հույս ունենալով փրկել իրավիճակը սկսեց բանակցել Յուսուֆի հետ ոչնչ խաղտելով բանականության բոլոր սահմանները սպանեց Սմոատին 914թ Հայաստանի համար ստեղծված ծանր պայմաններում օտավ նվաճողների դեմ պայքարը գլխավորը՝ Սմբատի որդի Աշոտը ով իր քաջության և երկաթի կամքի կամար անվանվեց Աշոտ Երկաթ: Հայ ժողովրդի մղված պայքարի ելքը վճռվեց

2 ճակատամարտերում: Աշոտ Երկաթը Սևաննա լճի ափին իր փոքրաթիվ զորքով պարտության մատնեց Վեշիթի զորքին : Իսկ հայոց զորավար Գևորգ Մարզպետուն Գեղի ամրոցի մոտ վերջանականապես ջախջախեց արաբներին: Աշոտ Երկաթը ճանաչվեց **ՎԱՅՈՑ ԹԱԳԱՎՈՐ և ՇԱՀՆ ՇԱՀ**: Աշոտ Երկաթի եղբոր Աբասի գահակալության շրջանում մայրաքաղաքը տեղափոխվեց Կարս: Նա շարունակելով Աշոտ Երկաթի գործը ձգտում էր կայունացնել երկրո ներքին քաղաքական իրավիճակը և ամրապնդել թագավորական կենտրոնական իշխանությունը: Նրանից հետո իշխամությունն անցավ Աբասի որդի Արշակ 3-ին մայրաքաղաքը տեղափոխվեց Անի որը նշանավորվեց նրանով որ հենց այստեղ տեղի ունեցավ Աշոտ 3 թագադրում և նրա հանդիությունը: Իսկ հետագայուն Անին այնսիսի զարգացում ապրեց որի մասին խոսում էին հիացմունքով և այն դասում զարգացած քաղաքների շարքին: Ոչ միայն շինարարակն գործունեությամբ Աշոտ 3 Ողորմածը այլ նրա կինը Սահականդուխտը որի անվան հետ է կապվում Սանահին և Հաղպատ եկեղեցիների կառուցումը: Հայաստանը արևմտյան սահմանները և մարզերը հանգիստը չէին ինչպես Բյուզանդական և ծավալապաշտ քաղաքականության հետևանքով Ապահունիքը զավթած կայսիկների ամիրության ներկայության պատճառով: Վիճակն անհանգիստ էր նաև Տարունում որն իր դիրքի պատճառով հայտնվել էր Բյուզանդական կայսրության ուշադրության կենտրոնում:

Բյուզանդական կայսրությիզնը հողերի նկատմամբ իր նվաճողական քաղաքականությին իրականացնելից սկսեցին կտակների է տեր կանգնել հայ իշխանների տիրույթներին Այդպես եղավ Բագրատունյաց ժառանգության հետ արևմտյան Տարոնում, այդպիսի ճակա– տագիր էր սպասվում Մեծ Հայքի աշխարհներից Տայքին ու Վասպուրականին և Անի-Շիրակի Բագրատունյաց թագավո– րության տարածքին: Աշոտ Ողորմածը հանուն պետության ամրապնդման ստեղծեց հայոց թագա–վորությունների դաշնապետությունը: Այդպիսի քաղաքականության արդարացված լինելը երևաց հետագա իրադարձություններից, երբ XI դարի կեսերին Անի- Շիրակի Բագրատունիների թագավորության վերացումից հետո, մյուս հայկական թագավորությունները բացի Վաս– պուրականից/ որոշ ժամանակ պահպանեցին իրենց գոյու– թյունը՝ դիմադրելով արևելյան վաչկատուն ցեղերի հարձա– կումներին: Վասպուրականից (908-1021թթ.)հետո հռչակվեց Կարս-Վանանդի թագավորությունը

(963-1065թթ.), որի հիմ- նադիրը Աշոտ III-ի եղբայրն էր՝ Մուշեղ Բագրատունին: Հայաստանի հյուսիս արևելքում՝ Տաշիր-Ձորագետում, ստեղծ- վեց ռազմավարչական շրջան, որի կառավարիչ դարձավ Աշոտ III-ի որդին՝ Գուրգենը /հայերեն տեղական արտասա- նությամբ՝ «Կիւրիկէ»/, և այդպիսով ստեղծվեց Կյուրիկյանների թագավորությունը (970-1113թթ.): Կյուրիկյանների թագավո- րությունը XI դարի երկրորդ կեսին հերոսաբար կռվեց թուրք- սելջուկների դեմ: Սյունիքի թագավորության ստեղծումը 970թ. արդյունք էր տեղի իշխանական տան ինքնուրոյն գահակալման ձգտման: Այնուամենայնիվ միավորչական միտումներն ավելի հզոր էին, և 974թ. Սյունիքի թագավորության զորքը մասնակցեց Աշոտ III-ի իրականացրած զորահավաքին: Երբ Հովհաննես Չմշկիկ կայսրը արաբների դեմ արշավելու պատրվակով մտավ Արևմը- տյան Հայաստանի սահմանները, Աշոտ III-ը հավաքեց հայոց բանակը, որն ընդգրկում էր ինչպես արքունի զորքը, այնպես էլ Կապանի /Սյունիքի/ թագավոր Փիլիպոսի, Տաշիր- Ձորա- գետի թագավոր Գուրգենի, Կարսի թագավոր Աբասի, Վաս- պուրականի թագավոր Աշոտ-Սահակի և Սասունի իշխանու- թյան զորքերը: Աշոտ III-ի դրոշի ներքո միավորվել էին հայոց ռազմական ուժերը (80հազար մարդ՝ հեծելազոր, հետևակ), որոնք բանակեցին Հարք գավառում: Տարոն գավառ հասած կայսրը շտապեց դաշինք կնքել Աշոտ III-ի հետ: Դեռևս X դարի առաջին կեսին Աշոտ Երկաթի աները՝ Սահակ Սևադան Արցախում գտնվող իր ժառանգական տի- րույթը ընդարձակեց ի հաշիվ Ուտիք աշխարհի որոշ տա- րածքների և հիմնել Փառիսոսի իշխանությունը: Սահակ Սևա դայի որդին՝ Հովհաննես- Սենեքերիմը, X դարի կեսին իրեն հռչակեց թագավոր: Փառիսոսը դարձավ թագավորության կենտրոնը: Այն պահպանվեց մինչև 1044թ., որից հետո անցավ Խաչենի իշխանությանը Արցախում: Աշոտ III-ի որդին՝ Սմբատ II Տիեզերակալը (977-989թթ.) հատուկ ուշադրություն դարձրեց երկրի պաշտպանությանը: Անի մայրաքաղաքի արագ աճը հրամայական դարձրեց մայ- րաքաղաքի նոր պաշտպանական գոտի ստեղծելու խնդիրը, ինչին էլ նա ձեռնամուխ եղավ: Սմբատ II-ի օրոք հայ Բագրա- տունիների հեղինակությունը այնքան բարձր էր, որ նա խա- ղաղարի դեր ստանձնեց վրաց-աբխազական բարդացած հարաբերություններում (988թ.): ԳԱԳԻԿ I-ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆԸ Բագրատունյաց Հայաստանը իր քաղաքական, տնտե- սական հզորության գագաթնակետին հասավ Գագիկ I-ի (990-1020) թագավորության տարիներին: Գագիկը, ամուսնա- նալով Սյունյաց Վասակ թագավորի աղջկա՝ Կատրանիդեի հետ, իսկ հետագայում իր աղջկան՝ Խուշուշին, կնության տալով Վասպուրականի թագավոր Սենեքերիմ Արծրունուն, ամրապնդեց երկրի ներքին վիճակը: Ըստ Ստեփանոս Տարոնցի Ասողիկի՝ Գագիկ շահնշահը տիրեց բազմաթիվ բերդերի և գավառների Վայոց Ձորի, Խա- չենի և Փառիսոսի սահմաններում՝ ավելի քան իր եղբայրը: Սակայն նրա գահակալության սկզբնական ժամանակաշրջա- նում ակտիվացավ Ատրպատականի ամիրան, որը ներխուժեց Հայաստան՝ նպատակ ունենալով առաջին հերթին Տայքի ժառանգական տեր, հայ իշխան Դավիթ Կյուրապաղատից խլել Ապահունիք գավառի Մանակերտ քաղաքը, որը վերջինս մինչ այդ ազատագրել էր Կայսիկներից: 998թ. Ապահունիքի Ծումբ գյուղի սպարապետ Վահրամ Պահլավունու գլխավորած վեց հազարանոց զորքը և Տայքի Դավիթ Կյուրապաղատի ուժերը պարտության մատնեցին Ատրպատականի ամիրային: Ճակատամարտին մասնակցած զորավարներից հատկապես աչքի ընկավ սպարապետ Վահ- րամ Պահլավունին: Թշնամու

բանակը ջախջախվեց և դուրս շարտվեց Հայկական տարածքներից: Ձեռք բերված խաղաղությունը հնարավորություն ընձեռեց զարգացնելու տնտեսու- թյունը, առևտուրը, արհեստները, շինարարությունը և այլն: Գեղաշուք Անին համալրվեց նոր կառույցներով: 1001թ. ավարտվեց դեռևս Սմբատ թագավորի օրոք սկսված Անիի Մայր տաճարի շինարարությունը /ճարտարապետ Տրդատ, ըստ Ասողիկի Կոստանդնուպոլսի սբ. Սոփիա տաճարի գեղեցկապես վերաշինողը/: Անիում կառուցվեցին բազմաթիվ եկեղեցական ու աշխարհիկ շինություններ Գագիկ I-ը 1001թ.բռնագրավեց կենտրոնական իշխա- նության դեմ ըմբոստացած Տաշիր-Ձորագետի՝ Բագրատունի- ների Լոռու ճյուղի թագավոր Դավթի (996-1048թթ) տարածք- ների զգալի մասը, ինչի պատճառով էլ վերջինս ստացավ «Անհողի» մականունը: Բյուզանդական կայսրության արևելյան քաղաքականու- թյան հիմնական ուղղությունը շարունակում էր մնալ Արևմտյան Հայաստանի հողերի բռնագավթումը: Կայսր Վասիլ/Բարսեղ II- (976-1025թթ.) բյուզանդական զորավար Վարդ Սկլերոսի ապստամբությունը ճնշելու համար Դավիթ Կյուրաղապատից սպասվող օգնության դիմաց նրան խոստացավ տալ Հարքը մինչ այդ կայսրության կողմից զավթված հողերի հետ մեկտեղ: Դավթի մահից հետո, առանց հաշվի նստելու կենտրոնական Հայոց Բագրատունյաց կենտրոնական թագավորության հետ, Վասիլ II-ը 1000թ. շտապեց տեր կանգնել Արևմտյան Հայաս- տանում գտնվող Դավթի ժառանգական տիրույթներին՝ իբր նրա թողած «կտակի» համաձայն: Տայքի գունդը համառ դի- մադրություն ցույց տվեց կայսերը, սակայն ուժերը անհա- վասար էին և Վասիլը տիրացավ Տայքին: Բյուզնդիան, X դ. Վերջին և XI դ. շեմին տիրանալով Տարոնի մնացած մասին և Տայքին, դրանք ընդգրկեց կայսեր ռական ռազմավարչական համակարգի մեջ: Նվաճելով հայ- կական հողերը և ստիպելով հայերին տեղահանվել ու վերա- բնակվել Բյուզանդիայի սահմաններում կայսրությունը ոչ միայն սասանեց Բագրատունիների թագավորության հզորու- թյունը և կեսունակությունը, այլև իրեն զրկեց այն կենդանի պատվարից, ինչպիսին Հայաստանն էր արևելյան վաչկա- տուն ցեղերի ներխուժումների ընթացքում, որոնք ի վերջո հենց Բյուզանդական կայսրության գերեզմանափորը եղան: Գագիկ I-ի թագավորության սահմանները ձգվում էին Կուր գետից մինչև Կոգովիտ ու Ծաղկոտն գավառները: Անի- Շիրակի Բագրատունիներին ենթակա էին Վասպուրականի, Սյունիքի, Տաշիր-Ձորագետի և Վանանդի հայկական թագա- վորությունները: Անի-Շիրակի Բագրատունիների թագավո րության մաս էին կազմում Արցախի Խաչենի և Ռտիքի՝ Գարդմանի իշխանական տները: Գագիկ I-ի օրոք Թոնդրակյան շարժման դեմ առավել ուժգին պայքարեց կաթողիկոս Ա. Սևանցին (992-1019թթ.): Նա խստորեն պատժեց եկեղեցու այն սպասավորներին, որոնք հարել էին թոնդրակյան շարժմանը: – Գագիկ I-ի մահից հետո գահաժառանգման համար սուր պայքար ծավալվեց նրա որդիներ Հովհաննես-Սմբատի և Աշոտի միջև: Բագրատունյաց մեծամեծ իշխանների և թագա- վորների միջամտությամբ շուտով կնքվեց համաձայնություն, ըստ որի՝ Հովհաննես-Սմբատը ավագության իրավունքով գահակալելու էր երկրի կենտրոնական տիրույթներում, իսկ Աշոտ IV-ը՝ եզերական տիրույթներում, ընդ որում անզավակ Հովհաննես Սմբատի մահից հետո «թագավոր ամենայն տանն Հայոց» իրավունքը վերապահվելու էր Աշոտ IV-ին: պատ- մագիր Մաթեոս Ուռհայեցին Հովհաննես-Սմբատին բնու- թագրում էր մտքով իմաստուն, բայց

«մարմնով թույլ ու տկար, պատերազմական գործերում անփորձ ու թուլամորթ», իսկ Աշոտ IV-ին՝ խիզախ, քաջ, հզոր և անպարտելի, պատե- րազմներում հաղթող: Եղբայրների միջև հակամարտությունը շարունակվեց, պառակտվեց իշխանների միասնությունը և թուլացավ երկրի հզորությունը: Գագիկ թագավորի մահվանից անմիջապես հետո Վա- սիլ II-ը իր գործողություններն ուղղեց Վասպուրականի թա- գավորության դեմ՝ օգտվելով հարավ- արևելքից թուրք-սելջուկ- կյան հրոսակախմբերի ավելի հաճախակի հարձակումներից: Վասպուրականի թագավոր Սենեքերիմ Արծրունին այդ իրա վիճակում ստիպված եղավ իր թագավորությունը 1021թ. կտա- կել Բյուզանդիային՝ փոխարենը հողեր ստանալով Փոքր Հայ- քում, որոնց կենտրոնը Սեբաստիան էր: Այստեղ Սենեքերիմի հետ շատ վասպուրականցիներ տեղափոխվեցին իրենց ընտանիքներով, ինչը մեծ վնաս հասցրեց Հայաստանի ժողովրդա- գրությանն ու պաշտպանությանը: օր Վասպուրականի տարածքում կայսրը ստեղծեց առան- ձին վարչական միավոր՝ «կատեպանություն»՝ բյուզանդական կառավարչի՝ «կատեպանի» գլխավորությամբ: Վասպուրակա- նում մնացած հայ բնակչությունը ենթարկվում էր անօրինակ ճնշումների և կրում կայսրության ռազմավարչական կառա- վարման լուծը:/ ԱՆԻ- ՇԻՐԱԿԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՅԱՑ ՎԵՐՋԻՆ ԳԱՎԱԿԱԼՆԵՐԻ ՕՐՈՔ Օգտվելով երկրում տիրող խառը իրավիճակից՝ թուրք ավազակախմբերը 1021թ. Ատրպատականի կողմից ասպա- տակեցին երկիրը՝ հասնելով մինչև Սիգ գավառը: Բջնիի տերը՝ սպարապետ Վասակ Պահլավունին Վահրամի եղբայրը/ գլխավորեց հայոց ուժերը: Քասախ գետի ափին՝ Սերկևի կոչվող վայրում, Սաղմոսավանքի մոտ տեղի ունեցած ճակա- տամարտում հայերը* հաղթանակ տոնեցին շնորհիվ զորա- վար Սահակ Պահլավունու քաջության, զորավարական հմտու- թյան, որն իր հեծելազորով կոտորեց ու փախուստի մատնեց թուրքերին: Վասակ Պահլավունին նահատակվեց: Այդ ծանր ժամանակներում 1021-1022թթ ձմռանը, Վասիլ II-ը եկավ Տրապիզոն և հանդիպեց այնտեղ ժամանած Պետրոս Գետադարձին: Սա Հովհաննես- Սմբատի հանձնա- րարությամբ Վասիլ կայսերը հանձնեց թագավորի «կտակը», ըստ որի՝ Հովհաննեսի մահից հետո Անին և երկիրը պետք է տրվեին կայսրին, ինչը լարվածություն առաջացրեց երկրում: Առաջացավ երկու խմբավորում, որոնցից մեկը /Պահլավունի-ներ և Բագրատունիներ/ դեմ էր, որ «կտակը» գործողության մեջ մտնի: Երկրորդ խմբավորումը, որի ղեկավարն էր արքու- նիքի ազդեցիկ պաշտոնյաներից Վեստ Սարգիսը, կոչվ էր, որ «կտակը» կատարվի: 1040թ. մահացավ Աշոտ IV-ը, որին բերեցին Անի քաղաք և թաղեցին հայոց արքաների գերեզ- մանոցում: Այդ ընթացքում Դավիթ Անհողի թագավորի շուրջ հա- մախմբված հայկական ուժերը ջախջախեցին թագավորու- թյուն ներխուժած Շադադյան ամիրայի զորքերը: . 1041թ. Հովհաննես-Սմբատը կնքեց իր մահկանացուն, նրան նույնպես թաղեցին Անի քաղաքում՝ հայոց թագավոր- ների գերեզմանոցում: Բյուզանդական կայսր Միքայել IV-ը (1034-1041թթ.), որը շտապում էր տիրանալ Հովհաննես-Սմբատի «կտակին», Հայաստան ուղարկեց հարյուրհազարանոց բա- նակ, որը, երկրին ավերածություններ պատճառելով, եկավ ու բանակեց Անի մայրաքաղաքի դարպասների առջև: Բյուզան դացիներին աջակցեց Վեստ Սարգիսը, որը, ըստ Ռեհայեցու հափշտակելով հայոց թագավորների գանձարանը, փակվեց Անիի մեջնաբերդում: Անի մայրաքաղաքի պաշտպանությունը բյուզանդական զավթիչներից գլխավորեց Հայոց սպարապետ Վահրամ

Պահլավունին: Անիի 1041թ. ճակատամարտի՝ հաղթանակի պսակը եղավ 1042թ. Աշոտ IV-ի տասնութամյա որդու՝ Գագիկ II-ի հայոց թագավոր օծումը: Գագիկ Բագրատունին հայտնի էր իր խելացիությամբ և պետականասիրությամբ: Գագիկ II-ը երկիրը մաքրեց թշնամիներից, տեր դարձավ իր հայրենի բերդերին, քաղաքներին, գավառներին, ինչ-պես նաև թագավորական ողջ գանձարանին: Նա ձերբակալեց Վեստ Սարգսին, սակայն խնայելով նրան՝ ազատ արձա-կեց, ինչի համար հետագայում պիտի զղջար: Գագիկ II-ը մեծաքանակ զորքով բանակեց Այրարատ աշխարհում: Այդ ժամանակ Վասակ Պահլավունու որդին՝ մեծ իշխան Գրիգոր Մագիստրոսը, զորքի գլուխն անցած, բանա-կեց Բջնի ամրոցի մոտ և ջախջախեց Հայաստան ներխուժած թուրքական զորքը: / Կոստանդին IX Մոնոմախ կայսրը (1042-1055թթ.), որպես Հովհաննես Սմբատի «կտակի» ժառանգորդ վերստին պահանջեց հանձնել Անին և դրանով իսկ՝ Շիրակի թագա-վորությունը: Գագիկ թագավորը փորձեց դիվանագիտորեն զսպել կայսրության նկատմամբ ոտնձգությունները, սակայն կայսրը Վեստ Սարգսի և Պետրոս Գետադարձի աջակցու-թյամբ Գագիկ թագավորին խաբեությամբ հրավիրեց Կոս-տանդնուպոլիս՝ ստիպելով Անին հանձնել կայսրությանը: Եր-կար ժամանակ Գագիկ թագավորը չէր հանձնվում, սակայն ստիպված էր զիջել: Մոնոմախը Գագիկին թույլ չտվեց վերա-դառնալ Անի: Հայ ժողովուրդը սպասում էր իր թագավորին, երբ բյուզանդական բանակը ներխուժելով Հայաստան, 1044թ. կրկին հայտնվեց Անի մայրաքաղաքի դարպասների մոտ, քաղաքի պաշտպանությունը գլխավորում էր ծերունգարդ ալեհեր Վահրամ Պահլավունին և թշնամուն փախուստի մատ-նեց: Բյուզանդական կայսրությունը ուժեղացնում էր ճնշումը: Ըստ Արիստակես Լաստիվերտցու՝ «հոռոմոց զորքերը չորս անգամ իրար ետևից մտան հայոց աշխարհը՝ սրով, հրով», ահավոր ավերածություններ կատարեցին երկրում: 1045թ. մայրաքաղաքի բնակչության և զորքի ճարահատյալ համա-ձայնությամբ բյուզանդական զորքերը գրավեցին Անին: Անի-Շիրակի Բագրատունյաց թագավորության անկու-մից հետո հայոց պետականությունը շարունակեց պահպան-վել՝ շնորհիվ Կարսի (մինչև 1065թ.) Տաշիր-Ձորագետի (մինչև 1113թ.) և Սյունիքի (մինչև 1170թ.) թագավորությունների, Խա-չենի իշխանության՝ Արցախում, Ջաքարյանների և Ռուբի-նյանների իշխանապետությունների և Կիլիկիայի հայկական թագավորության (մինչև 1375թ.): Հայ ժողովուրդն իր պետա-կանությունը կարողանում էր պահպանել միայն շնորհիվ իր հերոսական պայքարի: